

Prawo do pracy a polityka społeczna. Red. Jan Mazur OSPPE. Lublin: Wydawnictwo KUL 2005 ss. 158 (ISBN 83-7363-299-9).

Książka pt. *Prawo do pracy a polityka społeczna* stanowi zbiór materiałów z konferencji zorganizowanej w murach Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego przez Katedrę Polityki Społecznej Instytutu Socjologii KUL w dniu 20 kwietnia 2005 r. Temat przewodni konferencji pokrywa się z tytułem omawianej książki. Podejmowana w niej problematyka dotyczy realizacji prawa do pracy w okresie dokonujących się aktualnie przemian społecznych i gospodarczych w Polsce.

Katolicki Uniwersytet Lubelski jest miejscem, w którym nie sposób, aby w ramach tego rodzaju sympozjum nie został w sposób szczególny zaakcentowany aksjologiczny aspekt polityki społecznej. Tak też się stało, o czym świadczy treść niniejszej publikacji. Książkę otwiera wprowadzenie, noszące tytuł *W poszukiwaniu klucza do polityki społecznej*. Jego autorem jest o. Jan Mazur, kierownik nowo utworzonej Katedry Polityki Społecznej. Na wstępie stawia on pytanie o to, jaki typ polityki społecznej najlepiej pasuje do realiów istniejących we współczesnej Polsce. Czy powinien być to model liberalny, motywacyjny czy redystrybucyjny?

Jest to pytanie skierowane oczywiście do uczestników konferencji. Aby ułatwić rzeczową dyskusję na ten temat, przygotować dla niej odpowiedni grunt o charakterze aksjologicznym, Autor wprowadzenia odwołuje się do przemysła Jana Pawła II zawartych w encyklice *Laborem exercens*. Przytacza z niej słowa: „praca ludzka stanowi klucz, i to chyba najistotniejszy klucz, do całej kwestii społecznej, jeżeli staramy się ją widzieć naprawdę pod kątem dobra człowieka” (s. 9). Podkreślając rangę prawa człowieka do pracy, o. Mazur pisze: „W świecie współczesnym praca stanowi dominującą podstawę kształtowania warunków ludzkiej egzystencji. Dlatego o prawie do pracy wypowiadają się autorytety moralne. Formułują go również w swoich założeniach systemy społeczno-polityczne. Jan Paweł II uzasadnia to prawo podmiotowymi i społecznymi wartościami pracy. Zauważa, iż podmiotem pracy jest człowiek i tylko człowiek – z całą prawdą o swojej godności i nadprzyrodzonym powołaniu do szczęścia. Prawo do pracy zostało proklamowane także w dokumentach «świeckich», między innymi w konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy czy Europejskiej Karcie Społecznej. Szkoda, iż uznanie prawa do pracy nie zostało zapisane wprost w aktualnie obowiązującej Konstytucji RP” (s. 10).

Pierwszy, niejako główny artykuł, pt. *Prawo człowieka do pracy (do pracowania) oraz obowiązek państw jego ochrony*, został napisany przez ks. Franciszka Janusza Mazurka, kierownika Katedry Katolickiej Nauki Społecznej i Etyki Społeczno-Gospodarczej KUL. Przedstawia on analizę dokumentów ONZ i innych organizacji, które odnoszą się bezpośrednio do prawa człowieka do pracy. Autor wskazuje też na stanowisko przeciwników prawa do pracy. Przytacza ich opinię, że „prawa wolnościowe mają charakter «negatywny», gdyż są realizowane wówczas, jeśli państwo powstrzymuje się od interwencji w życie autonomicznej i wolnej jednostki, innymi słowy, są

to prawa «od» i «przeciw» interwencji państwa” (s. 25). Artykuł kończy refleksja Autora na temat prawa człowieka do pracy twórczej.

Jerzy Wratny z Uniwersytetu Rzeszowskiego pisze na temat *Obecność prawa do pracy w prawie międzynarodowym i europejskim*. Zauważa on znaczącą rolę, jaką odegrała ONZ w tworzeniu prawa do pracy. „Międzynarodowe prawo do pracy to prawo uchwalone pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych, głównie z inicjatywy Międzynarodowej Organizacji Pracy. Prawo do pracy jako postulat moralny i norma prawna zostało wyraźnie wprowadzone do międzynarodowego katalogu praw człowieka po II wojnie światowej przez ONZ; cytuje się w tym miejscu postanowienie art. 23 §1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka ONZ z 1948 r., zgodnie z którym «każdy człowiek ma prawo do pracy, do swobodnego wyboru pracy, do sprawiedliwych i zadowalających warunków pracy, oraz do ochrony przed bezrobociem»” (s. 41).

Wratny zaznacza, że z prawem do pracy wiążą się „dwa wielkie komponenty tego prawa. Są to: wolność pracy (zakaz pracy przymusowej) oraz zakaz dyskryminacji w dostępie do zatrudnienia” (s. 46). Unia Europejska jest wymieniona jako organizacja, która wniosła szczególny wkład w zakresie ochrony przed taką dyskryminacją.

Następny referat zamieszczony w prezentowanej książce został napisany przez Antoniego Rajkiewicza z Uniwersytetu Warszawskiego i nosi tytuł *Realizacja prawa do pracy jako przedmiot aktywności państwa i niektórych organizacji społecznych*. Autor szuka odpowiedzi na pytanie, jaka może być rola państwa oraz organizacji społecznych w realizacji prawa do pracy. Pisze: „Rzecz jasna, że do głoszenia tego prawa zobligowane są wszystkie te organizacje, które związane są doktrynalnie z nurtami społecznymi, traktujące w swej aksjologii pracę jako wartość o szczególnym znaczeniu. W układzie instytucjonalnym można jednak wymienić dwie formacje, które w sposób praktyczny służyć powinny frontowi pracy. Są to związki zawodowe i spółdzielczość” (s. 53-54).

Adam Biela z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, senator Rzeczypospolitej Polskiej, porusza w swoim opracowaniu temat *Samozatrudnienie jako pozytywna reakcja na bezrobocie*. Przedstawia jego kluczowe zagadnienia. Pisze: „W opracowaniu tym wskażemy najpierw na szersze tło, jakim jest bezrobocie w wymiarze makroekonomicznym. Następnie zasygnalizujemy wymiar psychospołeczny bezrobocia. Po tych naświetleniach omówimy samą specyfikę bezrobocia młodzieży, zwracając uwagę na jego konsekwencje psychologiczne, społeczne oraz ekonomiczne. Centralną kwestią, która zostanie omówiona w tym opracowaniu, jest wskazanie, iż samozatrudnienie w ramach przedsiębiorczości małego biznesu jest podstawową ofertą programowo-educacyjną jako radzenie sobie z bezrobociem przez młodzież uczącą się, studiującą oraz kończącą szkołę” (s. 61).

Niezwykle interesujące rozważania Mieczysława Kabaja z Polskiej Akademii Nauk na temat *Elementy strategii promowania zatrudnienia i przeciwdziałania bezrobociu i ubóstwu* składają się z dwóch części. W pierwszej Autor przedstawia „diagnozę, główne cechy polskiego bezrobocia, źródła ubóstwa i wykluczenia społecznego, w drugiej – elementy programu utworzenia 2 mln miejsc pracy do 2010 r., ograniczenia bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego” (s. 79).

Książdź Leon Dyczewski, kierownik Katedry Socjologii Kultury KUL, przez wiele lat zajmujący się zagadnieniami z obszaru polityki społecznej, opisuje „wieloaspektowe skutki bezrobocia”. Wymienia ekonomiczne, biologiczne, psychiczne, społeczne, polityczne i kulturalne skutki bezrobocia. W ramach tej prezentacji pisze: „Konieczny jest proces demarginalizacji milionów osób i całych rodzin. Muszą one być włączone w aktywne uczestniczenie w życiu społecznym. Jeżeli to nie nastąpi w najbliższych latach, rozmiary marginalizacji jeszcze się powiększą i miliony ludzi będzie oczekiwało wszechstronnej pomocy od państwa, którą będzie musiało ono organizować w wymiarach:

- ekonomicznym, by w środku Europy w XXI wieku miliony ludzi nie żyły w trwałym niedostatku i biedzie,
- biologicznym, by miliony ludzi nie umierały przedwcześnie z niedostatku i niedoleczenia i by nie rodziły zbyt słabego psychofizycznie przyszłego pokolenia,
- społecznym, by osoby i rodziny zmarginalizowane nie były przyczyną napięć i niepokoїв społecznych,
- kulturowym, by z braku odpowiedniego wykształcenia osoby zmarginalizowane nie miały trudności w rozumieniu podstawowych pojęć i problemów nowoczesnego społeczeństwa” (s. 118-119).

Następny artykuł nosi tytuł „*Laborem exercens*” a bezrobocie w Polsce, którego autorem jest Julian Marian Auleytner z Uniwersytetu Warszawskiego. Wskazuje on na katastroficzne skutki bezrobocia, a zwłaszcza bezrobocia młodzieży. Stwierdza, że „polski potencjał młodzieży jest skutecznie marnowany i stanowi źródło narastających konfliktów społecznych. Marnotrawstwo przejawia się w szczególności masowymi wyjazdami sezonowymi młodzieży w poszukiwaniu pracy za granicą” (s. 124). Autor stara się wyjaśnić, dlaczego encyklika społeczna Jana Pawła II, napisana w 1981 r., nadal stanowi ważne odniesienie, którym warto się posiłkować przy rozpatrywaniu problemu bezrobocia w Polsce. Oto jego własne słowa: „Encyklika *Laborem exercens* była próbą odwrócenia myślenia o bezrobociu poprzez analizę znaczenia pracy. To praca (i system pracy) – a nie bezrobocie – zdaniem Jana Pawła II jest modelowym kluczem do zmiany obecnego stanu. Polityka nie może więc bagatelizować systemu wartości, jaki proponuje Papież Polak w sprawach naszego kryzysu pracy” (s. 128).

Tomasz Wójcik z Rady Administracyjnej Międzynarodowego Biura Pracy w Genewie rozwija temat *Zakres odpowiedzialności zarządów firm za stan bezrobocia*. Na wstępie zwraca uwagę na wagę problemu bezrobocia w skali światowej. W 2003 r. liczba bezrobotnych wynosiła 186 mln. 550 mln pracujących żyło na poziomie 1 USD dziennie, a 840 mln – na poziomie 2 USD dziennie (zob. s. 129). Autor wymienia i opisuje trzy rodzaje odpowiedzialności zarządów firm za stan bezrobocia. Należą do nich: odpowiedzialność zdroworozsądkowa, odpowiedzialność prawna oraz odpowiedzialność moralna (s. 139-140)

W końcowej części książki ks. Bronisław Mierzwiński, pisząc o *Aktywnej trosce Kościoła o bezrobotnych*, stwierdza, że „żadna instytucja w Polsce nie czyni tyle, by pomóc bezrobotnym i ich rodzinom, ile Kościół katolicki” (s. 142). Dalej Autor charakteryzuje najważniejsze aspekty tej troski Kościoła o bezrobotnych.

Podsumowanie książki stanowi wypowiedź Stanisława Wójcika, dyrektora Instytutu Socjologii KUL. Nosi ona tytuł *Polityka społeczna a prawo do pracy*. Stwierdza on m.in.: „Mamy dzisiaj w Polsce równie dramatyczną sytuację, wynikającą z konieczności reformowania struktury produkcyjnej kraju, stymulowanej przez system gospodarki rynkowej, a zwłaszcza w sferze zmagania się z bezczynnością zawodową około 20% ludności zdolnej do pracy i chcącej pracować. Dlatego uważam, że nie powinno być wątpliwości co do aktywnego włączenia się państwa w sprawę wspierania prawa do pracy” (s. 155).

Książka pt. *Prawo do pracy a polityka społeczna* zawiera wiele cennych opracowań, których autorzy naświetlają wieloaspektowość problemu pracy czy zatrudnienia, jak również bezrobocia. Można znaleźć w niej trafne uwagi i propozycje konkretnych rozwiązań. Nie są one bez znaczenia szczególnie dla tych wszystkich, którzy ponoszą odpowiedzialność za podejmowane decyzje w obszarze polityki społecznej.

Krzysztof Krul
Katedra Polityki Społecznej
Instytut Socjologii KUL

Zbigniew B l o k. *Transformacja jako konwersja funkcji wewnętrznych na przykładzie Polski*. Poznań 2006 ss. 358.

To, co kryje się pod tym tytułem, dla jednych jest zapewne intrygującym, dla innych może nawet irytującym zagadnieniem (konwersja ma szereg znaczeń w ekonomii, chemii i innych dziedzinach). Autor we wstępie zapowiada, że będzie dążył do wyczerpującego wyjaśnienia procesu zmian ustroju państwa polskiego, jego podłoża, przebiegu oraz konsekwencji. Pomimo 17 lat trwającej transformacji po 1989 r. ostatecznie nie powstał w pełni nowy ustrój.

Zbigniew Blok odrzuca jednoprzyczynową eksplikację zmiany ustroju, wywołaną w sferze polityki. Z uwagi na silny związek polityki z ekonomiką zapowiada analizę zmian ustroju gospodarczego, uznaje bowiem te relacje jako niepodważalne, o charakterze sprzężenia zwrotnego, za kluczowe dla wyjaśnienia wstępnej fazy transformacji (s. 8).

Do ważnych determinant decydujących o pozytywnych i negatywnych skutkach transformacji zalicza on sfery struktury społecznej i świadomości, głównie prawno-politycznej, odwołującej się do zmian w zakresie wartości, podzielonych przez społeczeństwo, oraz zmian w sferze kultury politycznej obywateli (s. 9).

Ustrój PRL Autor określa jako wyrosły z typu stalinowskiego. Dystansuje się przy tym od oficjalnych i nierzetelnych opracowań społeczno-polityczno-ekonomicznych polskich naukowców, powstałych na zamówienie ówczesnych władz. Co do samej analizy ustroju PRL, można zgodzić się z jego głównymi ustaleniami, jak np., że samo